

บทที่ 7
จ้งจื่อ
(Chung Chu)
(1369-286 ก่อน ค.ศ.)

ทอมัส เมอตัน กล่าวถึงจ้งจื่อว่าเป็นนักเขียนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของฝ่ายลัทธิเต๋า และสามารถพิสูจน์ได้ว่าจ้งจื่อเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริง ๆ ในทางประวัติศาสตร์ แต่เล่าจื๊อนั้นมีตัวตนจริง ๆ หรือเปล่ายังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่¹ จ้งจื่อมีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยที่ลัทธิขงจื๊อกำลังเฟื่องฟู และจ้งจื่อเองก็ชอบที่จะล้อเลียนลัทธิขงจื๊อตลอดจนคำสอนของลัทธิปรัชญาอื่น ๆ เช่นคำสอนของม่อจื่อ เป็นต้น

ปรัชญาของจ้งจื่อมีสาระสำคัญที่พอสรุปได้ดังนี้

1. เอกภาพของสรรพสิ่ง

จ้งจื่อมีทรรศนะเช่นเดียวกับเล่าจื๊อว่า เต๋าที่ลึกลับเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง ดังนั้นเต๋าจึงมีอยู่ในทุกสิ่ง แม้แต่ในสิ่งต่ำ ๆ เช่น มดเป็นต้น จากเรื่อง “เต๋ายูไหน”

อาจารย์ตุงกั้วถามจ้งจื่อ
จะหาเต๋ได้ที่ไหน
จ้งจื่อตอบว่า
ไม่มีที่ไหนเลย ที่จะหาเต๋ไม่ได้
ตุงกั้วยืนยันว่าถ้าเช่นนั้น
ซึ่มาสักแห่งหนึ่งสิ ที่อาจหาเต๋ได้
จ้งจื่อว่าเต๋ายูในมด
ถามว่ามีอยู่ในอะไรที่เล็กลงไปกว่านั้นไหม
ตอบว่ามีอยู่ในเมล็ดพืช
แล้วในสิ่งที่ด้อยกว่านี้อีกเล่า
มีอยู่ในกระเบื้องแผ่นนี้
บอกมาอีก
มีอยู่ในจี²

¹ดู ส.สิวรักษ์, ผู้แปล, **นุนนัยที่แท้** (พระนคร, สำนักพิมพ์เกสส์ไทย, 2518) หน้า 27

²**นุนนัยที่แท้**, หน้า 211

ทั้งนี้ ตามความเห็นของจั้งจื้อนั้น “ไม่มีอะไรเลยที่ปราศจากเต๋า” เขาสามารถเรียกขานเต๋าในฐานะที่เป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่งว่า “สิ่งสมบูรณ์” (Complete) “ผู้โอบอุ้มสรรพสิ่ง” (All-compracing), หรือ “สิ่งทั้งหมด” (The whole)³

เนื่องจากสิ่งทั้งปวงคือเต๋า หรือเต๋าปรากฏในสิ่งทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ต่ำต้อยเท่าใด เพราะฉะนั้น ทุกอย่างในจักรวาลจึงมีความเท่าเทียมกันหมดไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นอย่างไรก็ตามที่ ไม่มีสิ่งใดที่ไร้ค่าและไม่มีสิ่งใดที่ไร้ประโยชน์ ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีประโยชน์ และมีคุณค่าเหมือนกันหมด ไม่มีสิ่งใดที่ใหญ่กว่าและไม่มีสิ่งใดที่เล็กกว่า ดังเช่นเรื่อง “ต้นไม้ที่ไร้ประโยชน์” ความว่า

อยู่จื่อพูดกับจางจื่อว่า
ข้าพเจ้ามีต้นไม้ใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง
ชนิดที่เขาเรียกกันว่าต้นไม้ที่ใช้การอะไรไม่ได้
ลำต้นคดงอ
เป็นปุ่มเป็นป้า
จะเลื้อยออกเป็นกระดานตรง ๆ สักแผ่นหนึ่งก็ไม่ได้
กิ่งก็บิดเบี้ยว
จะตัดมาทำอะไร
ดูไม่ได้เรื่องทั้งสิ้น
มันยืนอยู่ข้างถนนนั่นแหละ
ไม่มีช่างไม้คนไหนสนใจมันเลย

.....

จางจื่อตอบว่า
ท่านเคยเฝ้าดูแมวป่าบ้างหรือไม่
มันหอบคอยอาหาร
แล้วกระโดดไปทางโน้นที่ ทางนี้ที่
เดี๋ยวกระโดดสูง เดี่ยวกระโดดต่ำ
แต่ในที่สุดก็ตัวเองติดบ่วงพราน
แล้วท่านเคยเห็นตัว จามรีบ้างไหม
ว่ายิ่งใหญ่ยิ่งกบพายุเมฆ

³ ดู James Legge, Tr. *The Writing of Chang Tzu* (Part II) (New York, Dover Publications Inc. 1962) P. 66.

ยื่นแสดงอำนาจ
ทั้งใหญ่และมั่นใจ
แต่ก็จับหนุไม่ได้

สำหรับต้นไม้ใหญ่ของท่าน อันหาประโยชน์มิได้นั้นนะหรือ
ปลูกไว้ในที่ว่างสี่
ปลูกไว้ในความว่างเปล่า
ไว้เดินเล่นรอบ ๆ
ไว้พักได้ร่มเงา
จะไม่มีใครใช้ขวานหรืออะไรไปบั่นทอนมัน
จะไม่มีใครไปโค่นล้มมันลง
นั้นะหรือคือไร้ประโยชน์ อันท่านควรวิตก⁴

จากเรื่อง “ใหญ่เล็ก” จึงข้อสอนในเรื่องความเท่าเทียมของสรรพสิ่งว่า
เมื่อเรามองสิ่งต่าง ๆ ด้วยสายตาของเรา
จะไม่มีอะไรดีที่สุด หรือเลวที่สุด
แต่ละสิ่ง ย่อมอยู่ตามสภาพของตัวเอง
โดยวิถีทางของตัวเอง
แม้จะดูประหนึ่งว่าดีกว่า
เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ๆ
แต่เป็นการเปรียบเทียบในแง่ที่ว่าสิ่งนั้นดีกว่าโดยสภาพ
หากมองดูโดยตลอดแล้ว
จะไม่มีอะไรดีกว่าอะไร
ถ้าวัดความแตกต่างได้
สิ่งที่ยิ่งใหญ่มากกว่าสิ่งที่ยิ่งใหญ่
ย่อมหมายความว่าไม่มีอะไรไม่ยิ่งใหญ่มาก
สิ่งที่เล็กกว่าสิ่งที่เล็ก
ย่อมหมายความว่าไม่มีอะไรที่ไม่เล็ก
ฉะนั้น จักรวาลนี้เท่ากับเมล็ดข้าวเม็ดหนึ่ง

⁴มนุษย์ที่แท้, หน้า 59

เท่ากับปลายผม

หรือเท่ากับภูเขาหลวงก็ได้

ถ้าเปรียบเทียบเข้าแล้ว ผลได้ย่อมเป็นดังนี้⁵

2. วิถีธรรมชาติของสรรพสิ่ง

ตามความคิดของจิ้งจิกนั้น สรรพสิ่งในธรรมชาติอยู่ในสภาพของการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น แม้แต่วิถีชีวิตของมนุษย์ จิ้งจิกมีความเห็นว่า สรรพสิ่งมีเกิดขึ้นและก็สูญไป รูปลักษณะภายนอกของมันไม่เคยคงที่ วันเวลาไม่สามารถหยุดได้ วัฏจักรของการเติบโตและเสื่อมสลาย สมบูรณ์และว่างเปล่าเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ดังที่จิ้งจิกกล่าวว่า

ขอบเขตมิได้จำกัดอยู่ตายตัว

เวลามิได้คงที่อยู่นิ่ง

ไม่มีอะไรคงทนถาวร

และไม่มีอะไรเป็นจุดสุดขั้ว

จะขีดเอวว่านี่

จุดเริ่ม นี่จุดสุดท้าย หาได้ไม่

คนฉลาดเห็นใกล้และไกล

ว่าดูจเดียวกัน

มิได้ดูถูกของเล็ก

หรือยกย่องของใหญ่

เพราะมาตรฐานการวัดแตกต่างอยู่เสมอ

จะเปรียบเทียบได้อย่างไร

ผู้รู้มองปราดเดียว

แล้วถือเอาอดีตกับปัจจุบัน

โดยไม่เศร้าโศกถึงอดีต

และไม่ใจร้อนในเรื่องปัจจุบัน

ทุกอย่างกำลังเคลื่อนที่

เมื่อมีประสบการณ์

⁵มนุษย์แท้, หน้า 151

ในความว่างเปล่า และในความเต็มเปี่ยม
ยอมไม่ยินดีในความสำเร็จ
และไม่เสียใจในความล้มเหลว
ยังไม่มีอะไรสิ้นสุด
แม้เกิดกับตาย
ก็เป็นเพียงการสมมุติซึ่งยังหาที่สิ้นสุดมิได้⁶

เมื่อธรรมชาติของสรรพสิ่งเป็นเช่นนั้น วิธีที่มนุษย์จะหาความสงบได้ก็โดยการ
ปล่อยให้ธรรมชาติดำเนินไปตามวิถีของมัน โดยไม่พยายามฝืน ดั่งเช่น จากเรื่อง “มโหรี
วงใหญ่กับนกทะเล” จึงจื๊อกล่าวว่า

ท่านเคยได้ยินเรื่องนกตัวที่ถูกพัดจากทะเลหรือเปล่า
ว่าตกอยู่ในฝูง
ใกล้ราชธานีของแคว้นหลู
ลู่อ๋องโปรดให้ทำพิธีต้อนรับ
ภายในราชฐานอันศักดิ์สิทธิ์
ให้เอาสุราและหมากกระบือมาเลี้ยงดู
และให้เล่นดนตรีที่ซุนแต่งขึ้นไว้
ได้ยินเสียงมโหรีวงใหญ่
นกผู้อภัพเลยขาดใจตาย

ท่านควรทำกับนก
ดังทำกับตัวเอง
หรือดังทำกับนก
ควรไหมที่จะให้นกทำรังอยู่ในป่าไม้ลึก
หรือบินว่อนไปตามทุ่งหนอง
และให้ว่ายต่อไปตามคลองบึง
หาปลาต่าง ๆ เป็นอาหาร
ขามบินได้บินสูงกว่าเปิดน้ำต่าง ๆ
ขามพักได้เกาะอ้อหรือหลิว
ถูกคนห้อมล้อมก็นับว่าแชอยู่แล้ว

⁶มนุษย์ที่แท้, หน้า 154-5

สำหรับนกทะเล
ยังได้ยินเสียงคนยิงตกใจมาก
ซ้ำแอมโหรีวงใหญ่มาบรรเลงให้ฟัง
ก็เท่ากับฆ่านกเสียดี ๆ นี่เอง

.....
น้ำสำหรับปลา
อากาศสำหรับคน
ธรรมชาติแตกต่างกันไป
และมีความต้องการแตกต่างกันไป
ด้วยเหตุฉะนี้ ท่านผู้รู้แต่ก่อน
จึงมิได้วางกฎเกณฑ์หนึ่งเดียว
สำหรับสรรพสิ่ง⁷

3. ปรัชญาชีวิต

ปรัชญาชีวิตของจันจือมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีธรรมชาตินิยมของจันจือนั่นเอง กล่าวคือ หลังจากศึกษาธรรมชาติให้เข้าถึงความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่งรวมทั้งวิถีธรรมชาติของสรรพสิ่งแล้ว ชีวิตที่ดีที่สุดก็คือชีวิตที่ดำเนินสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ

จากเรื่อง “ความสุขที่สมบูรณ์”⁸ จันจือจะชี้ให้เห็นว่าชีวิตที่ไม่ดำเนินสอดคล้องกับธรรมชาติ กล่าวคือ พยายามแสวงหาสิ่งที่ฝืนธรรมชาติย่อมเป็นชีวิตที่มีความทุกข์ดังนี้
สิ่งซึ่งโลกยกย่องคือเงินทอง ชื่อเสียง อายุยืน และความสำเร็จในชีวิต สิ่งซึ่งถือกันว่าเป็นความสุขคืออนามยดี ร่างกายได้รับความสะดวกสบาย อาหารดี เครื่องนุ่งห่มสวยงาม ได้เห็นสิ่งอันน่ารื่นรมย์ และได้ฟังดนตรีไพเราะ
สิ่งซึ่งโลกรังเกียจคือความยากจน ต่ำต้อย ไม่เป็นที่ไว้วางใจและอายุสั้น สิ่งซึ่งถือกันว่าเลวร้าย คือลำบากกาย ทำงานหนัก ไม่ได้กินอาหารเต็มอิ่ม ไม่มีเสื้อผ้าดี ๆ ใส่ ตาไม่เห็นสิ่งอันเป็นที่เพลิดเพลินเจริญใจ หูไม่ได้ฟังเพลงอันไพเราะ
เมื่อขาดสิ่งซึ่งถือกันว่าดี ก็มีกวิตกกังวล ทุกข์ร้อน มักพะวงกันถึงชีวิต เลยเกิดความทุกข์จนแทบจะรับชีวิตนี้ไว้ไม่ได้ แม้จะได้สิ่งที่ปรารถนาแล้วก็ตาม เพราะมัวยังแสวงหาความสุขนี้เองที่ทำให้ไร้สุข

⁷มนุษย์ที่แท้, หน้า 177-8

⁸มนุษย์ที่แท้, หน้า 169

คนร่ายทำชีวิตไม่ให้นำพิสมัยด้วยการมุ่งแต่จะหาทรัพย์ หาแล้วหาอีก จนไม่รู้ว่าจะเอาไปใช้ทำอะไร ยิ่งหาทรัพย์ยิ่งห่างจากความเป็นตนของตนเอง ออกไปทุกที ตัวตนที่แท้อ่อนกำลังลง ด้วยการเป็นทาสของงาน ดังหนึ่งตนเป็นทาสในเรือนเบี้ยเขาฉะนั้น

คนมักใหญ่ใฝ่สูงวิ่งแสวงหาเกียรติยศทั้งวันทั้งคืน ต้องทนทุกข์ทรมานว่าตนจะได้ผลสมกับที่วางแผนไว้หรือไม่ ต้องคอยหวาดระแวงอยู่เสมอ ด้วยเกรงว่าคำนวณผิดจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างปลาสนาการไป ยิ่งนับวันก็ยิ่งห่างจากความเป็นตนของตนเองออกไปทุกที ตัวตนที่แท้อ่อนกำลังลงด้วยการวิ่งแสวงหาเงาที่สร้างขึ้นเองจากความหวังอันไม่รู้จักพอ

มนุษย์ที่เกิดขึ้นพร้อมกับความทุกข์ ยังมีชีวิตอยู่นาน ยิ่งโง่มากขึ้นเพราะยิ่งนับวันก็ยิ่งหาทางเลี่ยงสิ่งซึ่งเลี่ยงไม่ได้ คือความตาย นำสงสารอะไรเช่นนั้น ที่ดำรงชีวิตเพื่อไขว่คว้าหาสิ่งซึ่งไม่มีวันจะจับได้ถึง ภาระที่จะต้องอยู่รอดเพื่ออนาคตจนไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้ในปัจจุบัน

จากพรรณนาดังกล่าวข้างต้นของจิ้งจืด จึงพอสรุปได้ว่า จิ้งจืดปรารถนาจะสอนคนให้ใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ซึ่งต้องการเพียงปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิตที่สงบ มีชีวิตที่ต้องทะเยอทะยานเพื่อสิ่งนอกเหนือจากธรรมชาติของตน เช่น อยากมีรถยนต์ไว้ใช้หรืออยากเป็นเจ้าของฤทธาสน์ ก็จะเป็นชีวิตที่หาทุกข์ใส่ตัว เพราะเมื่อเกิดความทะเยอทะยานขึ้นอย่างนั้น ก็ต้องพยายามดิ้นรนแสวงหา เพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งที่ปรารถนา อันเป็นการทำลายชีวิตอันสงบตามธรรมชาติ

นอกจากนี้ เนื่องจากวิถีของธรรมชาติคือความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง จิ้งจืดจึงมีความเห็นว่า มนุษย์พึงยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตไม่ว่าดีหรือร้ายด้วยใจสงบ ในยามโศกนาถนาสงก็มิหลงละเมอ ในยามเคราะห์ร้ายตกอับก็ไม่เศร้าโศกเสียใจ

จากเรื่อง “ความสุขที่สมบูรณ์”⁹ จิ้งจืดได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตเพื่อความสุขไว้ว่า

ตามพรรณนาของข้าพเจ้า จะหาความสุขไม่ได้เลย トラバเท่าที่ยังแสวงหาความสุขอยู่
ความสุขอย่างยิ่งของข้าพเจ้า อยู่ตรงที่มิได้ทำอะไรเลย.....

ถ้าท่านถามว่า ควรทำอะไรและไม่ควรทำอะไรในโลกนี้ เพื่อที่จะมีความสุข ข้าพเจ้า
ขอบอกได้ว่าคำถามเช่นนี้ไม่มีคำตอบ ไม่มีทางที่จะกำหนดสิ่งเหล่านี้

ในทันทีที่ข้าพเจ้าหยุดแสวงหาความสุข ความทุกข์และความผิดปรากฏขึ้นมาเอง การ

⁹มนุษย์ที่แท้, หน้า 173

ดำรงอยู่อย่างมีความสุข และความพึงพอใจในสิ่งที่มีอยู่ เป็นไปได้ในทันทีที่หยุดทำการ เพื่อแสวงหา ถ้าปฏิบัติกรรม จะได้รับความสุขและอยู่อย่างมีความสุขพร้อม ๆ กันไป ธรรมชาติดังกล่าวข้างต้นของจิ้งจอก กล่าวถึงการปฏิบัติกรรม (วู เหว่ย) ว่าเป็นหนทางของการดำเนินชีวิตที่ก่อให้เกิดความสุข ทั้งนี้ ต้องทำความเข้าใจว่า การปฏิบัติกรรมมิได้หมายความว่าอยู่นิ่งเฉย โดยมีได้กระทำสิ่งใดเลย แต่หมายถึงการกระทำที่ปราศจากจุดมุ่งหมาย หรือการวางแผนเพื่อบรรลุเป้าหมายใด ๆ ทั้งสิ้น ดังที่จิ้งจอกกล่าวว่า

เมื่อปราศจากการผลักดันหรือการผลักดัน

ปราศจากความต้องการหรือสิ่งดึงดูด

กิจการต่าง ๆ ย่อมเป็นไปอย่างเหมาะสม

โดยที่ท่านเองได้เป็นคนอิสระ

ความถูกต้องนั้นง่าย

เมื่อเริ่มถูก ย่อมได้ผลคือความง่าย

ทำต่อไปอย่างง่าย ๆ เท่ากับทำไปอย่างถูกต้อง

หนทางที่ถูกเพื่อไปอย่างง่าย ๆ

คือล้มหนทางที่ถูกเสีย

และล้มด้วยการไปนั้นง่าย¹⁰

จากเรื่อง “มนุษย์ที่แท้” จิ้งจอกได้กล่าวถึงวิถีชีวิต วู เหว่ย ไว้ดังนี้

มนุษย์ที่แท้หมายความว่าอย่างไร

มนุษย์ที่แท้ในสมัยโบราณย่อมไม่กลัว

เมื่อยึดถือทัศนคติหนึ่งใดอยู่เดียวดาย

ไม่เอาเปรียบใคร ไม่วางแผนการณ์ใด ๆ

ถึงล้มเหลวก็ไม่เสียใจ

เมื่อสำเร็จก็ไม่หลงตน

ขามตกจากเหวไม่เวียนศีรษะ

ขามตกลงน้ำตัวไม่เปียก

เดินหน้ากองไฟก็ไม่ไหม้

ย่อมถือได้ว่าความรู้ของท่านเข้าถึงหนทางแห่งเต๋า

.....

¹⁰มนุษย์ที่แท้, หน้า 195

มนุษย์ที่แท้สมัยโบราณ
 ไม่ไยดีชีวิต
 ไม่กลัวความตาย
 เมื่อสู่ทางเข้าก็ปราศจากความยินดี
 เมื่อสู่ทางออก ทางนั้นโน้น
 ก็ปราศจากการจัดขึ้น
 มาง่าย ไปง่าย
 ไม่ลืมนี่มาจากไหน
 และไม่ถามว่าจะไปไหน
 ไม่เดินไปเบื่องหน้า ด้วยความทุกข์โศก
 ทั้ง ๆ ที่ต่อสู้อยู่ตลอดชีวิต
 ยอมรับชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยความยินดี
 รับความตาย เมื่อมาถึง โดยไม่เอาใจใส่
 แล้วก็จากไปโผน

11

ดังนั้น จะเห็นว่า ตามธรรมชาติของจริงนั้น วิธีชีวิตที่ดีที่สุดคือวิถีชีวิตที่ไม่แสวงหา
 สิ่งเกินเลยนอกจากธรรมชาติ สิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ รวมทั้งเกียรติยศชื่อเสียง สิ่งเหล่านี้ย่อมนำ
 มาซึ่งความทุกข์ เพราะผู้แสวงหาย่อมพยายามทำทุก ๆ ทางเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านั้นมา และรักษา
 ไว้ให้ได้ วิถีชีวิตดังกล่าวจึงเป็นวิถีชีวิตที่ไม่เรียบง่าย แต่แบ่งแยกกว่านี้คือความร่ำรวย นี่คือ
 ความยากจน นี่คือเกียรติยศ และนี่คือความไร้เกียรติเป็นต้น ผลจากการดำเนินชีวิตที่เกินเลย
 จากธรรมชาติ ย่อมนำมาซึ่งการเปรียบเทียบ และพยายามแก่งแย่งชิงกันและกันในระหว่าง
 มนุษย์ แต่ถ้าเป็นวิถีชีวิต วุ เหว่ย ผู้ดำเนินชีวิตย่อมเข้าใจถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่มีการตั้งจุด
 หมายของชีวิต เพื่อชื่อเสียงเกียรติยศและเงินทอง เพราะฉะนั้น จึงไม่หลงละเมอเมื่อมีชื่อ
 เสียง และไม่รู้สึกระวนกระวายถ้าตนเองต้องตกต่ำ สามารถเข้าใจได้เป็นอย่างดีว่า มนุษย์นั้น
 ย่อมเหมือนกับสิ่งอื่น ๆ ในโลกไม่มีความยิ่งใหญ่แต่ประการใดทั้งสิ้น ฉะนั้น ไม่สามารถอุปโลกน์
 ตัวเองให้เป็นกษัตริย์ที่มีความสำคัญมากกว่าคนอื่น ๆ ไม่สามารถอุปโลกน์ตัวเองว่าเป็นบัณฑิต
 เป็นปราชญ์ เป็นเศรษฐี ที่มีคุณค่าเหมือนคนอื่น ๆ ได้ ในทางตรงกันข้าม กลับมีชีวิตเหมือน

¹¹ มนุษย์ที่แท้, หน้า 103-5

คนบ้าใบ้ ที่ไม่พอใจจะได้เห็นคนล้อมรอบตนเองด้วยซ้ำ ผู้ดำเนินชีวิตตามวิถี วู เหว่ย ย่อมได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่แท้ ผู้ซึ่งไม่รู้จักรักชีวิตและเกลียดความตาย ไม่มีความรู้สึกยินดีเมื่อมีการเกิด และไม่ต่อต้านความตาย

ฝ่ายลัทธิขงจื๊อ (Confucianism) ได้แก่ปรัชญาของขงจื๊อและสานุศิษย์ มีความเห็นว่ามนุษย์พิเศษย่อมมีคุณธรรมพื้นฐาน 4 ประการ¹² ดังนี้

1. เยิน (jen) หรือความเมตตากรุณา อันหมายถึงการรับรู้ถึงความสุขและความทุกข์ของผู้อื่น
2. อี้ (yi) หรือความถูกต้อง อันหมายถึงการรู้จักหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อผู้อื่น ซึ่งหมายความว่าไม่กระทำการใด ๆ เพราะการกระทำนั้นก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ตนเอง หากกระทำเพราะเป็นกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม ที่ตนเห็นสมควรว่าจะต้องทำ เนื่องจากเป็นสิ่งถูกต้องและดีงาม
3. ลี (li) หรือมารยาทและพิธีกรรม ซึ่งมีได้หมายเพียงการถือตามพิธีกรรมภายนอกอย่างถูกต้องเท่านั้น หากหมายถึงความสามารถให้พิธีกรรมและมารยาทเป็นการแสดงออกภายนอก ก็จะเป็นสื่อให้ผู้อื่นเห็นถึงคุณธรรมที่มีอยู่ภายในตนเอง
4. จื่อ (chih) หรือสติปัญญา อันหมายถึงความสามารถที่จะเข้าใจวิถีแห่งองค์การแห่งสวรรค์ได้ มนุษย์ย่อมสามารถเดินตามความปรารถนาแห่งหัวใจ โดยไม่ขัดกับองค์การแห่งสวรรค์

แต่ขงจื๊อ มีความปรารถนาให้มนุษย์ก้าวไปไกลกว่าการยึดมั่นคุณธรรมทั้ง 4 นี้ ขงจื๊อมีความเห็นว่า คำสอนของลัทธิขงจื๊อเพียงช่วยให้ได้มีขุนนางและข้าราชการที่ประพฤติดีมีคุณธรรม¹³ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือช่วยให้บังเกิดสภาพชนที่รอบรู้ในคุณธรรม แต่คุณธรรมนั่นเองกลับเป็นกรอบที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถประพฤติปฏิบัติได้อย่างเสรี เพื่อที่จะสร้างสรรค์สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ

ขงจื๊อมีความเห็นว่า วัตรบุรุษในสายตาของฝ่ายลัทธิขงจื๊อต้องการผลสำเร็จในทางความดี ความดีจึงเป็นเหมือนวัตถุประสงค์ที่เขาตั้งใจมั่นจะบรรลุให้ได้ และนั่นย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างความดีที่เขาต้องการให้ปรากฏขึ้นกับความชั่ว และนั่นก็คือจุดเริ่มต้นของความสับสน ความดีจึงกลายเป็นสิ่งที่อยู่ห่างตนเองออกไป

¹²มนุษย์ที่แท้, หน้า 32-4

¹³ดู เล่มเดียวกัน, หน้า 36

ด้วยเหตุดังกล่าว จังจ้อจึงเชื่อว่า ความได้ง่าย ๆ ก็มีอยู่ในตนเอง ความดีคือการดำเนินชีวิตอย่างธรรมดาสามัญ หรือการอยู่อย่างถ่อมตน ไม่กระทำการใด ๆ โดยหวังผลตอบแทน ไม่วางแผนการณ์ใด ๆ อย่างเอาจริงเอาจัง ส่วนการกระทำใด ๆ ที่กระทำลงไปเพื่อพยายามพอกพูนบุญกุศล พยายามกระทำด้วยความรู้สึกอยู่ตลอดเวลา ล้วนเป็นการสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่ตนเอง คุณธรรมสูงสุดตามทฤษฎีของจังจ้อจึงเหมือนกับการปราศจากคุณธรรม หรือเป็นสิ่งที่ไม่ถือกันว่าเป็นคุณธรรม คนที่มีคุณธรรมหรือคนของเต๋าย่อมพอใจที่จะอยู่อย่างเรียบง่าย โดยไม่เป็นที่รู้จักย่อมไม่หวังตำแหน่งหน้าที่ในทางราชการ แต่ทั้งนี้ จังจ้อก็ได้หวังให้คนของเต๋ายใช้ชีวิตแบบถ้อยที่ปลีกตนอยู่อย่างเดียวดาย ภาวนาแสวงหาตนเอง วางแผนเพื่อความเจริญงอกงามของตนเอง ถ้อยจึงเป็นบุคคลที่ตัดตนเองจากวิถีแห่งเต๋าด้วยเช่นเดียวกันกับบุคคลที่พยายามวางแผนเพื่อความเจริญงอกงามของตนเอง โดยการปฏิบัติตนอยู่ในสังคม จังจ้อจึงสอนเช่นเดียวกับเล่าจื่อ ในแง่ของการเน้นการอ่อนน้อมถ่อมตน แต่มิใช่เป็นการถ่อมตนเพื่อให้ได้รับการยกย่องว่าตนเป็นคนดี การถ่อมตนอย่างบริสุทธิ์ย่อมไม่หวังผลในทันปลาย ควรถ่อมตนช่วยให้รู้จักถึงความว่างเปล่าของตนว่าตนเองเป็นจุดต่อไม้แห้งหรือเถาเถา

วิถีชีวิต วู เหว่ย จึงมิใช่การสอนให้คนอยู่โดยไม่กระทำการกิจกรรม แต่เป็นวิถีแห่งการกระทำที่สมบูรณ์ เป็นการกระทำที่มีได้เกิดจากการตอบคำถามว่าควรทำอะไรหรือไม่ในโลกนี้ เพื่อให้ได้รับความสุข ดังนั้น จะเห็นว่านักปรัชญาเต๋าดำเนินการให้มนุษย์แสวงหาความสงบของจิต อุดมคติชีวิตของนักปรัชญาเหล่านี้จึงเน้นในรูปฝ่ายรับ เช่นสอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน เอนให้คนสงบและสอนให้คนทำตนเป็นคนโง่ มากกว่าที่จะสอนให้คนแข็งแกร่ง ฉลาดและเป็นฝ่ายรุก

4. ปรัชญาการเมือง

จากเรื่อง “ประวัติศาสตร์ไม่จารึกชีวิตที่สุขสมบูรณ์” จังจ้อได้กล่าวไว้ว่า
ในสมัยที่ชีวิตบนพื้นพิภพนี้สุขสมบูรณ์เต็มเปี่ยม
ไม่มีใครสนใจในคนที่มีความดีและไม่แสวงหาคนที่มีความสามารถ
ถือกันว่าผู้ปกครองเป็นประจักษ์ชัดไม่ ในขณะที่ยาญ
เป็นประจักษ์สูงกว้างที่อยู่ในป่าละเมาะ ทุกคนซื่อสัตย์และยุติธรรม
โดยไม่รู้ว่าต่างก็กำลังทำหน้าตาของตน ต่างรักกันและกัน
โดยไม่รู้ว่านี่คือการรักเพื่อนมนุษย์ต่างไม่หลอกลวงกัน
โดยไม่รู้ว่าต่างคนควรทำตนให้เป็นที่เชื่อถือได้ ต่างก็ไว้ใจ

กันและกัน โดยไม่รู้ว่าการทำตนให้ผู้อื่นไว้ใจตน
ต่างอยู่ด้วยกันอย่างเสรี ยินดีให้และรับจากกันและกัน
โดยไม่รู้ว่าเป็นคนใจดี ด้วยเหตุฉะนั้น
เขาเหล่านี้จึงมิได้จารึกการกระทำของพวกเขาลงไว้
จึงไม่มีปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพงศาวดาร

คำกล่าวของจิ้งจืดดังกล่าว ย่อมแสดงถึงทรรศนะเกี่ยวกับการเมืองและการปกครองของจิ้งจืดได้เป็นอย่างดีว่าจิ้งจืดปรารถนาสังคมแบบปฐมบรรพ (Primitive society) สังคมดังกล่าวมนุษย์ย่อมอยู่รวมกันอย่างไม่จำเป็นต้องมีผู้ปกครองที่คอยใช้อำนาจออกกฎหมาย บังคับให้ผู้ที่ปกครองทุกคนสามารถดำเนินชีวิตโดยเสรี แต่ภายใต้เสรีภาพนั้น กลับไม่มีการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน กลับกลายเป็นว่ามีความรักซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งสามารถร่วมมือกันทำตามหน้าที่ของตนอย่างไม่มีการบังคับ ด้วยเหตุดังกล่าว จากเรื่อง “คนที่สมควรเป็นกษัตริย์”¹⁵ จิ้งจืดได้แสดงถึงคุณสมบัติของผู้ปกครองไว้ดังนี้

.....
ปล่อยทองให้คงแ่งอยู่ตามภูเขา
ไม่สนใจที่จะได้ทรัพย์สมบัติของผู้ใด
ไม่ปรารถนาความมั่งคั่งหรือเกียรติยศ
ไม่เป็นข้อยินดีที่อายุยืน และก็ไม่เสียใจที่อายุสั้น
ความสำเร็จไม่ใช่สิ่งซึ่งหน้าจะมาไ้อวด และความล้มเหลว
ก็ไม่น่าอับอาย
ทรงอำนาจไว้ทั่วโลก แต่ก็ไม้อะไรมาให้ตนเองเลย
ความยิ่งใหญ่ของเขายู่ที่ว่าสรรพสิ่งรวมกันเป็นหนึ่ง
ความเป็นและความตายมีค่าเท่ากัน

ดังนั้นจะเห็นว่าสำหรับจิ้งจืดแล้ว มนุษย์จะสามารถมีความสุขที่แท้จริงได้นั้น มนุษย์ต้องมีความรู้ในขั้นสูงกว่าสามัญ (higher knowledge) ความรู้ดังกล่าวคือ ความสามารถที่จะมองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสรรพสิ่ง เพราะทุกสิ่งล้วนมีบ่อเกิดมาจากสิ่งเดียวกันคือเต๋า ดังนั้น จึงไม่มีความแตกต่างระหว่าง “ตัวฉัน” (me) กับ “ไม่ใช่ตัวฉัน” (non-me) เมื่อ

¹⁵ มนุษย์ที่แท้, หน้า 125

มนุษย์มีความรู้ในขั้นนี้ ประสบการณ์ของเขาคือการไร้ความแตกต่าง และเขาจะเป็นอิสระ เขาจะมองเห็นว่าชีวิตและความตาย จุดเริ่มและจุดจบเป็นเพียงความสั้นเนื่องเหมือนกลางวัน และกลางคืน ชีวิตและความตาย จุดเริ่มและจุดจบจึงมีอาจบกว่นความสงบของเขาได้ ความรู้ในขั้นสูงจึงเป็นความรู้ที่แตกต่างจากความรู้ในขั้นต่ำ เพราะความรู้ในขั้นต่ำแยกสรรพสิ่งให้แตกต่างกันออกไป เพราะฉะนั้น บุคคลจึงละเลยความรู้ขั้นต่ำ และพยายามทำความรู้ในขั้นสูงให้เกิดขึ้น

จึงถือปารณาสอนให้คนใช้ชีวิตตามธรรมชาติ ไม่ทะเยอทะยานต่อสิ่งที่อยู่เหนือวิสัยของตน เพราะจะทำให้เกิดความทุกข์ จึงถือมีความเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรจะแสวงหาความรู้ที่จะช่วยประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาบำรุงบำเรอมนุษย์ให้เกิดขัดคันความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ เพราะจะทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์ เช่น เมื่อก่อนที่ยังไม่มีการประดิษฐ์เครื่องโทรทัศน์ขึ้น ความทุกข์ที่อยากจะมีโทรทัศน์ไม่เกิดแก่ผู้ใดเลย ครั้นมีโทรทัศน์ขึ้นแล้วเรารู้ว่าข้างบ้านเขามีโทรทัศน์เราก็อยากจะมีบ้าง เงินไม่พอก็ต้องไปกู้ยืมเขามาซื้อโทรทัศน์ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงถือจึงสอนให้คนขวนขวายหาความรู้ในสิ่งที่สามารถทำให้ชีวิตเป็นสุข ก็ารู้จักว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของเต๋า ส่วนความรู้ภายนอกไม่ช่วยให้เข้าถึงเต๋าได้ จึงถือจึงเป็นนักธรรมชาตินิยม เช่นเดียวกับเล่าจื๊อที่ถือว่า ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ควรจะปล่อยชีวิตตามธรรมชาติ อย่าไปเที่ยวค้นคว้าหาทางฝ่าธรรมชาติ จะได้ไม่เป็นทุกข์ เช่นผมจะหงอกก็อย่าไปกังวลเที่ยวหาซื้อยายย้อมผม

ปรัชญาจึงถือจึงมุ่งสอนให้คนสละโลกียสุข และในส่วนลึกซึ่งให้ใช้ชีวิตตามปาเขา ลำเนาไพรบำเพ็ญพรต สอนให้คนปลงตกไม่อิ่นง้างชอบกับอารมณ์โลกแม้จะอยู่ในสังคมก็ไม่ถูกภาวะของสังคมบีบคั้นจิตใจ เป็นบุคคลที่มีความสงบภายใน บุคคลในอุดมคติของจึงถือเรียกว่าสัตยบุคคล (จิวยั่น) ซึ่งหมายถึงฤาษี บ้านที่ยังคงอาศัยอยู่ในบ้านเมืองและยังเกี่ยวข้องกับสังคม แต่ไม่ถูกอารมณ์ทางโลกรบกวน จึงถืออธิบายถึงคุณลักษณะของสัตยบุคคลไว้ว่า เป็นผู้ไม่รู้สีกด้าด้อย ไม่ฟุ้งเฟ้อโอ้อวด ไม่ปรารณาชื่อเสียงใด ๆ ทั้งสิ้น อดีตที่ล่วงเลยมาแล้ว เขาไม่ตามพะวงมันอีก ชีวิตแม้จะราบรื่นก็ไม่เกิดความมัวเมา ผู้ที่มีคุณสมบัติเช่นนี้ ถึงมาตรว่าจะต้องขึ้นไปอยู่บนที่สูงเขาก็ไม่กลัวว่าจะพลัดตก ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ อิฏฐารมณฺ์ อนิฏฐารมณฺ์ทำให้เขาหวั่นไหวมิได้ เพราะเขาได้รู้แจ้งในเต๋า ความรู้ของเขามีใช้ความอย่างที่สามารถจะเข้าใจได้ สัตยบุคคลเวลาหลับเขาย่อมไม่ฝัน ตื่นก็ไม่มีอารมณ์เศร้า การกินอยู่ของเขาเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่พิถีพิถันใด ๆ ทั้งสิ้น สัตยบุคคลย่อมไม่ยินดีในความ

เป็นอยู่ แม้ไม่เศร้าโศกเมื่อถึงเวลาตาย หรือไม่ปฏิเสธความตายของตนเอง แลเห็นการเกิด
การตายเป็นเรื่องแสนธรรมดา บุคคลในอุดมคติของขงจื้อต่างจากบุคคลทางโลกเพราะมีความ
สมบูรณ์ทางจิต
